

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ¹ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΓΓΕΛΟΥΣ

Υ Π Ο
ΜΑΡΙΑΣ Π. ΠΑΣΧΟΥ

Στὸ χειρόγραφο (51) 53 τῆς Μονῆς Παναγίας τῆς Χάλκης (Καμαριώτισσα), ποὺ εἶναι συλλογὴ ὁμιλιῶν ἀφιερωμένων στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, καθὼς καὶ ἄλλων πατερικῶν καὶ ἀγιολογικῶν² κειμένων, παραδίδονται καὶ μερικοὶ λόγοι τοῦ Φιλοθέου μητροπολίτου Σηλυβρίας, ἕναν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκδίδουμε ἐδῶ.

Ὁ Φιλόθεος, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουμε δυστυχῶς πολλὲς πληροφορίες, ἦταν μητροπολίτης στὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1355-1375³. Γεννήθηκε στὴν πόλη τῆς Δακιβύζης, κοντὰ στὴ Νικομήδεια, ἀλλὰ μᾶς εἶναι ἄγνωστα τὰ ἀκριβῆ χρονολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ γέννηση καὶ τὸ θάνατό του. Εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ κείμενά του, ὅτι εἶχε πάρεϊ ἀρκετὰ καλὴ μόρφωση⁴. Ἀπὸ

1. Γιὰ τὸ Φιλόθεο Σηλυβρίας καὶ τὰ συγγράμματά του γίνεται εὐρύτερος λόγος στὴν ὑπὸ ἐκδοσὴ διατριβή μας, ποὺ ἔχει θέμα τὸ Φιλόθεο καὶ τὸ ἔργο του «Διάλογος περὶ Θεολογίας δογματικῆς».

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Φιλόθεο Σηλυβρίας, τὰ κείμενα στὸν κώδικα —ποὺ ἔχει ἀπὸ νεώτερο χέρι τιτλοφορηθεῖ «*Ἐγκώμια εἰς τὴν Παναγίαν διαφόρων*»— ἔχουν γράψει οἱ: Ἀνδρέας Κρήτης, Ἰω. Γαβρᾶς, Γεώργιος Διάκονος Χαρτοφύλαξ, Ἰω. Χρυσόστομος, Μάξιμος Πλανούδης, Γρηγόριος Κύπριος, Θεόδουλος Μάγιστρος, Ἰω. Δαμασκηνός, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Συμεὼν Μεταφραστής, Ἰω. Εὐχαίτων καὶ Γερμανὸς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ περιεχόμενο τοῦ κώδικος εἶναι, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, συναξαριστικὸ καὶ περιέχει κείμενα ποὺ ἀναφέρονται στὸ πρόσωπο καὶ στὶς διάφορες γιορτὲς τῆς Παναγίας, καὶ στοὺς: Ἀπόστολο Ἀνανία, Μάρτυρες Μαρκιανὸ καὶ Μαρτύριο, Μεγαλομάρτυρα Δημήτριο, Τρεῖς Ἱεράρχες, Μεγαλομάρτυρα Γεώργιο, Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο, Ἀποστόλους Πέτρο καὶ Παῦλο, ἁγ. Μαρίνα, ἁγ. Ἀγαθόνικο, ἁγ. Μακάριο τῆς Μονῆς Καλλίου καὶ στοὺς ἁγ. Σαράντα Μάρτυρες. (Βλ. Αἰ. μ. Τσακιοπούλου, *Περιογραφικὸς Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*. Α'. Τμήμα χειρογράφων Παναγίας Καμαριώτισσης. Σταμπούλ, ἔ. χ., σσ. 93-98).

3. Βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Τ. Γριτσοπούλου στὴ ΘΗΕ, τ. 11 (Ἀθήνα, 1967) σσ. 120-123, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ Σηλυβρία.

4. Βλ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, «*Φιλοθέου Σηλυβρίας Βιογραφία Μακαρίου τοῦ ἐξ Ἐώας*», ΠΚΕΦΣ, 1884, σσ. 46 καὶ 58.

τὰ ἔργα του, ἐπίσης, εἶναι σαφέστατο ὅτι ἀσπάσθηκε ἀπόλυτα τὶς ἰδέες τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ⁵.

Ἐπίσης, ὁ λόγος «Εἰς τὴν σύναξιν τῶν ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀσωμάτων» καλύπτει τὰ φύλλα 86-93 τοῦ κώδικος. Σύμφωνα μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Αἰμ. Τσακοπούλου, ὁ κώδικας⁶ — χαρτῶος — γράφθηκε τὸν Π'—ΙΔ' αἰ. Εἶναι ἀκέφαλος καὶ κολοβός. Περιέχει 330 φύλλα διαστάσεων 0,294X0,210 καὶ εἶναι δίστηλος. Ὁ κώδικας φαίνεται νὰ ὀφείλεται σὲ χέρια διαφόρων γραφέων. Ὁ λόγος ποὺ ἐκδίδουμε εἶναι γραφῆς τοῦ ΙΔ' αἰ. καὶ γραμμένος ἀπὸ ἓνα χέρι.

Μέχρι στιγμῆς δὲν ἔχουμε ἐπισημάνει ἄλλον κώδικα, ὅπου νὰ διασώζεται τὸ κείμενο αὐτὸ τοῦ Φιλότητος γιὰ τοὺς Ἀγγέλους. Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μὴν ὑπάρχουν πολλοὶ κώδικες, ἀν σημειωθεῖ ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν πρέπει νὰ ὑπῆρξε πρόσωπο μετὰ μεγάλην προβολὴν οὔτε καὶ ἰδιαίτερα πολυγράφος.

Ἐπίσης, ὁ λόγος σώζεται σὲ μᾶλλον καλὴ κατάστασι, μετὰ μερικὰ λάθη τοῦ γραφέως. Τὸ κείμενο ἔχει συχνὰς ἀναφορὰς εἰς τὴν θύραθεν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποία, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του, ὁ Φιλότητος εἶχε πολὺ ἐνδιατρίψει, ἀκολουθώντας ἕως καὶ τὸ γενικὸν ρεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Ὁ ΙΔ' αἰ. ποὺ ζεῖ ὁ συγγραφέας, εἶναι ἐποχὴ ὅπου ὁ κλασικισμὸς, ὅπως εἶναι γνωστὸν, ἀνθίζει ἐντόνως στὸ Βυζάντιον⁷, ἐνῶ ταυτόχρονα οἱ ἡσυχαστικὲς ἐριδὲς ταραζοῦν σύγκορμητῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Φιλότητος, σαφῶς ἐκφρασμένος ἡσυχαστής, δὲν χάνει εὐκαιρίαν καὶ στὸν λόγο αὐτὸν νὰ ἀναφερθεῖ εἰς τὶς ἡσυχαστικὰς θέσεις του⁸.

*

5. Αὐτὸ φαίνεται ἰδιαίτερα στὸ «Διάλογο». Ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι, μέσω τοῦ Παλαμᾶ, ὁ Φιλότητος δέχεται τὴν ἐπίδραση τῶν ἀρεοπαγιτικῶν συγγραμμάτων.

6. Εὐχαριστίες ἐκφράζονται στὸ Κέντρο Βυζαντινῶν Σπουδῶν τοῦ Dumbarton Oaks (Washington, D.C.), ποὺ, μέσω τοῦ καθηγητῆ I. Se v e n k o καὶ τῆς Widener Library τοῦ Harvard, μᾶς προμήθευσαν τὸ μικροφίλμ τοῦ χειρογράφου, τὶς πληροφορίες γιὰ τὸ ὅποιο ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸν Κατάλογο τοῦ Τσακοπούλου.

7. Βλ. πρόχειρα, Β. Λ α ο ῦ ρ δ α, Ἡ κλασικὴ Φιλολογία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, Θεσσαλονίκη, 1960. Η.—G. B e c k, «Humanismus und Palamismus», XII Congrès International d'Études Byzantines, 1963, I, σελ. 63-82. Η. H u n g e r, «On the imitation (μίμησης) of antiquity in Byz. Literature», Dumbarton Oaks Papers 23-24, 1969-1970, σελ. 17-38. Τ ο ῦ Ἰ δ ι ο ῦ, «Klassizistische Tentenzen in der Byzantinischen Literatur des 14. Jh.», Actes du XIV Congrès International d'Études Byzantines, Bucharest 1974, σελ. 139-151. E. v o n I v á n k a, «Hesychasmus und Palamismus», Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft, 2, 1952, 23-34.

8. Βλ. π.χ. φ. 86ν: «φημι τὴν ἀκτίστον μονάδα καὶ τρισυπόστατον θεότητα» καὶ φ. 93γ: «τῆς μοναδικῆς λέγου καὶ ἀκτίστου Τριάδος», καθὼς καὶ τὶς σχετικὰς παραπομπὰς-ἐπιδράσεις στὸ κείμενο ἀπὸ τὰ ἀρεοπαγιτικὰ συγγράμματα.

Στὸ λόγο πού ἐκδίδουμε διακρίνονται μὲ σαφήνεια δύο μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος γίνεται —σὰν μιὰ μεγάλη εἰσαγωγικὴ παρένθεση⁹— ἀναφορὰ στὴ θύραθεν παιδεία¹⁰, ἐνῶ στὸ δεύτερο δίνεται ἡ ἀγγελολογία τοῦ Φιλοθέου βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς, μὲ πολλὲς ἀναφορὲς ἀγγελοφανεϊῶν στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, σχεδὸν συστηματικά.

Ἡ πρώτη παράγραφος τοῦ κειμένου ἀποτελεῖ καὶ τὸν πρόλογο, ἐνῶ ἡ τελευταία, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ ρητορικὴ ἀποστροφὴ τοῦ Φιλοθέου πρὸς τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους¹¹, εἶναι καὶ ὁ ἐπίλογος.

Ἐκδίδουμε τὸ λόγο αὐτό, γιατί πιστεύουμε πὼς εἶναι μιὰ μικρὴ προσφορὰ στὴ γενικώτερη ἀνάγκη νὰ δοῦν τὸ φῶς ὅσο γίνεται περισσότερα βυζαντινὰ κείμενα. Δὲν θὰ ἔταν ὑπερβολὴ ὅμως νὰ ποῦμε, πὼς τὸ θέμα τῶν ἀγγέλων, πού ἐδῶ ἀναπτύσσει ὁ Φιλόθεος, εἶναι ἓνα ἄλλο ἐλκυστικὸ στοιχεῖο πού ὤθησε στὴ δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ κειμένου¹².

9. Βλ. φ. 88ν: «Ἐπανιτέον οὖν ὅθεν ἐξέβημεν».

10. Βλ. φφ. 88r-88v.

11. Βλ. φ. 92ν: «Ἵμεῖς δέ, ὦ θεῖοι καὶ ἱεροὶ ἀρχάγγελοι τε καὶ ἄγγελοι...».

12. Γιὰ τεχνικούς, κυρίως, λόγους ἐνοποιήσαμε τὶς ὑποσημειώσεις - παραπομπές τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος, ἀπλοποιώντας κάπως τὰ πολλαπλὰ στρώματα καὶ τὴν ὅλην ἔκδοση.

φ.86α Λόγος εις τὴν σύναξιν τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀσωμάτων: —

1. Ὁ μὲν περὶ ἀγγέλων θείων, αὐλῶν τε καὶ νοερῶν βουλόμενος γράφειν τε καὶ ἱστορεῖν λίαν ἔμοι γε δοκεῖ πρᾶγμα δυσχερές τε καὶ ἐπαχθές, οὐρανίας γὰρ ἔδει λαλιᾶς περὶ σφῶν αὐτῶν διεξιέναι μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνης. Τῶν γὰρ μεγάλων καὶ ὑπερφυῶν ὄντες τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς πύρινοι σιγαῖν ἄμεινον οἶμαι δεῖν ἢ ρητορεύειν καὶ φιλοσοφεῖν, μήποτε ὑπὸ τοσοῦτου ἕψους καταπέσω καὶ καταρριφθῶ. Ἐπεὶ δ' ἔνιοι τῶν ἡμετέρων καλῶν κάγαθῶν παρώτρυνάν με καὶ μὴ βουλόμενον εἰπεῖν ὀλίγ' ἄττα περὶ τῆς μεγάλης συνάξεως καὶ ἑορτῆς τούτων¹, εἰ καὶ τολμηρὸν τυγχάνει ὄν, ἐρῶ ὅσα δῆτα φ.86β διὰ μνήμης ἴσχω καὶ πρὸς δυνάμεως· συνεύξασθε δέ μοι || τῷ τολμήματι, ὧ ἄνδρες θεῖοι, καὶ μάλιστα γε οἱ τὸν ἀγῶνα τουτοῖ προξενήσαντες, ὥστε κατ' εὐχὴν προχωρήσαι μοι τὸν λόγον καὶ μὴ λίαν κατόπιν τῶν ἄλλων ἔλθειν, ἀλλ' ἐγγὺς εἰ οἶόν τε, ὡς ἂν ἄγγελοι τε καὶ ἀνθρωποὶ ἡσθήσωνται, εἴπερ εἶπομι' ἂν τι ὑψηλότερον καὶ θειώτερον.

Εἰ γὰρ ἓνα γέ τινα τῶν ἀπάντων ἀγγέλων ἢ ἀνθρώπων μέγας ὁ ἀγὼν γίνεται τοῦ γράφοντος καὶ ἐγκωμιάζοντος, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς οὐκ ἂν δεδοικείμεν καὶ φοβηθείμεν ὀπηρῖκα μέλλωμεν περὶ ἀγγέλων Θεοῦ μυρίων καὶ ἀπειρῶν γράφειν καὶ ἱστορεῖν τῶν λειτουργούντων αὐτῆν φημί τὴν ἄκτιστον μονάδα καὶ τρισυπόστατον θεότητα²;

2. Οἷτοι τοιγαροῦν, ὧ παρόντες, μετὰ τοῦτον τὸν ὑπέρφωτον καὶ τρισήλιον Θεόν τε καὶ παντοδύναμον ὄντες φῶτα δεύτερα³ καὶ δυνάμεις οὐράνιαι ἀκαταπαύστως δοξολογοῦσιν αὐτὸν τὸν τρισάγιον ἕμνον ἐν ἕσμασιν ἀσιγήτοις ὑπὲρ τὰ ἕσματα τῶν ἑσμάτων⁴ καὶ ὑπὲρ κιθάρας μουσικᾶς τῶν παραρμονίων μελωδιῶν ἀπειράκις ἀπείρως. Ταῦτα γὰρ καὶ ὑπὲρ κτιστῶν πραγμάτων ἄδονται πολλάκις, οἷτοι

1. Πρόκειτ' ἐδῶ γιὰ τὴ Σύναξιν τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, ποῦ —μὲ διάφορος ἴσως τίτλους στὰ ἑορτολόγια— γιορτάζεται στίς 8 Νοεμβρίου.

2. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *Περὶ Οὐρανίου Ἱεραρχίας* (ἐφεξῆς: *OI*), VII, 4. Migne PG 3, 312C.

3. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *OI*, III, 2. Migne PG 3, 165A.

4. Ὁπ. παραπ., VII, 4. Migne PG, 3, 212B.

δὲ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν καὶ φύσιν παιανίζουσί τε καὶ ὑμνοῦσιν⁵ ἀκαταπαύστως, ὑπὲρ πᾶσαν αἴνεσιν καὶ δοξολογίαν ἀνθρωπίνην ἢ καὶ οὐρανίαν, ἣν δηλαδὴ καὶ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς ὁ παμμέγιστός τε καὶ κάλλιστος, εἰλούμενος μελωδεῖ μελωδίαν, ὡς φασιν, ὑπερφανᾷ τῷ εἰλοῦσθαι κυκλικῶς ἐφ' ἑαυτὸν ἐκάστοτε, ἐφ' ᾧ ποιεῖν τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα διὰ τοῦ λαμπροτάτου ἡλίου, τοῦ λάμποντος ἀκαταπαύστως, ὅταν ὑπὲρ γῆν καὶ ὑπὸ γῆν τυγχάνει ὢν, τῷ συνέχεσθαι τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἀπλᾶ σώματα⁶ καὶ ἐν ταυτῷ μένειν ὡς ἴσχυοσι φύσεώς τε καὶ τάξεως ἐξ ἀντιφώνων, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὁμοφώνων, ἐκ βαρυτόνων ἀδθις ἀδ καὶ φ.87α ὀξυφώνων καὶ μία τις ἔμμοнос ᾠδὴ γίνεσθαι⁷ καὶ οἶονεῖ ἐναρμόβ/ριος μουσικῆ ἐξ ἄρ' αὐτῶν καὶ σύνταξις μεγίστη καὶ ἐορτὴ πρέπουσα τῷ κόσμῳ.

3. Ἐγένετο δὲ ταῦτα πάντα πρὸς τοῦ δημιουργοῦ θαυμασίως διὰ μόνην ἀγαθότητα, ὥσπερ δῆτα καὶ ἄγγελοι· εἰσὶ δ' οὗτοι γε χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες⁸, εἰς ἐννέα τάγματα περιοριζόμενοί τε καὶ περιγραφόμενοι, ὡς τινες ἔφασαν τῶν πάλαι σοφῶν τὰ θεῖα, οἶον Ἄγγελοι, Ἀρχάγγελοι⁹, Θρόνοι, Κυριότητες, Χερουβίμ, Σεραφίμ, Δυνάμεις, Ἀρχαί, Ἐξουσίαι. Προστάται οὖν τούτωνι Μιχαήλ¹⁰ καὶ Γαβριήλ¹¹, Οὐριήλ τε καὶ Ραφαήλ καὶ ἕτεροι ἀκατωνόμαστοι ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κυκλικῶς κινούμενοι περὶ τὸν ἕνα Θεόν, τὸν τρισυπόστατον καὶ παντοδύναμον¹².

4. Οὗτος γὰρ ὁ αἰεὶ ὢν Θεός, ὁ ὑπερούσιος καὶ παρὼν ὅλος πανταχόσε, ὁ δημιουργὸς καὶ αἴτιος πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὁ ἀόρατος καὶ ἀναλλοίωτος¹³, ὁ ἀδιαίρετός τε καὶ ἀκατάληπτος¹⁴, πρὸ πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐννοεῖ ταυτασί τὰς ἀγγελικὰς καὶ ἀύλους οὐσίας¹⁵ διὰ μόνην χρηστότητα· δεύτερον, κατασκευάζει κόσμον τὸν ἐξ

5. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* (ἐφεξῆς: ΘΟ), I, 5. Migne PG 3, 593C. *Περὶ Μυστικῆς Θεολογίας* (ἐφεξῆς: ΜΘ), I, 1. Migne PG 3, 997B-1000A.

6. Παράλληλη ἀναφορά βρισκούμε καὶ στὸν «Διάλογο» τοῦ Φιλοθέου (βλ. χφ Patmiacus 366, f. 380r).

7. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *ΟΙ*, XIII, 4. Migne PG 3, 304A.

8. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *ΟΙ*, XIV. Migne PG 3, 321A.

9. Βλ. Διον. Ἀρεοπ., *ΟΙ*, IV, 5. Migne PG 3, 181B καὶ *ΟΙ*, VI, 2. Migne PG 3, 200D-201A.

10. Βλ. Ἰούδ. 9. Ἀποκ. ιβ' 7.

11. Βλ. Λουκ. α' 19. 26.

12. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *ΟΙ*, IV, 1. Migne PG 3, 177D καὶ *ΟΙ*, VII, 2. Migne PG 3, 209A.

13. Πρβλ. Ἐβρ. ε' 9. ια' 10. Κολ. α' 16. Α' Τίτ. α' 17.

14. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *ΟΙ*, II, 3. Migne PG 3, 140D.

15. Ὁπ. παραπ., IV, 1. Migne PG 3, 177C καὶ IV, 2. Migne PG 3, 180B.

οὐρανοῦ καὶ γῆς¹⁶ καὶ τῶν ἐν τούτῳ φύσεων, δς πάντα μὲν σώματα ἐμπεριέχει οὐδενὸς ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχοντος πλὴν τοῦ Θεοῦ καὶ μόνου· τρίτον, ποιεῖ παραδείσων κατὰ ἀνατολὰς¹⁷ φυτὰ παντοῖα σχόντα καὶ χάριτος ἐμπλεα· ἔπειτα δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον¹⁸ χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ψυχὴν αὐτῷ χαρίζεται λογικὴν τε καὶ νοεράν, ἣν δὴ καὶ θείαν εἰκόνα φαμέν ὡς ἀρετῆς καὶ σοφίας δεκτικὴν καί, ὡς εἶπειν, δεύτερον ἄγγελον τὸν Ἀδὰμ ἐπὶ τῆς γῆς καθίστησιν, εἰ καὶ παρέβη τῆς ἐντολῆς¹⁹ ὕστερον αὐτοῦ ξὺν ἄρα τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ Ἐῦα καὶ φ. 87β ἐξωστρακίσθησαν²⁰ ἄμφω τοῦ παραδείσου φθόνῳ τοῦ ἀρχεκάκου // Βελίαρ διὰ τοῦ ὄφραως.

5. Ἐπὶ μὲν οὖν τούτων τῶν νοητῶν ἀγγέλων οὐκ ἔστιν ὄλιως οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν τὴν οὐσίαν αὐτῶν νοῆσαι, οὐτ' εἶδος, οὐθ' ἦντινα οὖν μορφὴν τε φυσικὴν καὶ σχῆμα ὡς κατὰ τῆς θείας οὐσίας καὶ φύσεως καὶν ὑπέροκειται αὐτῶν ἀπειράκις ἀπειρώς²¹, ὡς καὶ πάντων ἐξίσης τῶν ὄντων καθάπερ οἱ θεολόγοι φασί. Πλὴν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, δι' ἄφατον οἰκονομίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἔνεκα, τούτους πάλαι ποτὲ ἐπὶ τοὺς θείους προφητάς ἐξαπέστειλε· καὶ ὤφθησαν κατ' οὐσίαν μὲν ἀνθρωπίνην ὡς νεανίσκοι δὲ φωτεινοὶ, καὶ ἀνεκάλυψαν αὐτοῖς τὰ θεῖα μυστήρια· οὐχ ἥκιστα γε καὶ εἰς ἑτέρους θείους ἄνδρας, ὡς προῶν ὁ λόγος δηλώσει. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲν περὶ τῆς αὐτῶν οὐσίας καὶ φύσεως φαμέν, ὡςπερ οὐδ' ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀκτίστου καὶ ἀπλῆς²² τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀλλ' ὅτι ἔστιν ὡς οἱ θεοφάντορες τεθεολογήκασιν. Καὶ γὰρ οὗτοι γε ὡς πρὸς ἐκείνην οὐκ ἀσώματοι τυγχάνουσιν ὄντες οὐδ' ἄνλοι, ὡς δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἄνλοι καὶ ἀσώματοι²³. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς εἷς ἐστι καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀναφῆς²⁴ καὶν τοῖς προσώποις καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν ἢ τριάς ἀμέριστος, οἱ δ' ἄγγελοι ἀπειράκις ἀπειροὶ, λειτουργικὰ²⁵ καὶ ὑπηρετικὰ πνεύματά εἰσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀμερῆς ὢν καὶ ὑπερηνωμένος καὶ παντα-

16. Βλ. Γέν. α' 6. β' 1.

17. Βλ. Γέν. β' 8.

18. Γέν. α' 26.

19. Γέν. γ' 6.

20. Γέν. γ' 23.

21. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, XII, 3. Migne PG 3, 293B.

22. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΘΟ, I, 4. Migne PG 3, 593A. I, 6. Migne PG 3, 596A-B. II, 1. Migne PG 3, 636C. ΟΙ, II, 3. Migne PG 3, 140D.

23. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΘΟ, VII, 2. Migne PG 3, 868B.

24. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΜΘ, I, 2. Migne PG 3, 1001A. ΟΙ, IV, 2. Migne PG 3, 180A.

25. Βλ. Ἐβρ. α' 14. γ' 2. Πρβλ. Ἰ. Χρυσόστ., *Εἰς τὴν πρὸς Ἐβραίους*, ὁμιλ. Γ', § β', Migne PG, 63, 30.

χόσε παρών²⁶, οὐκ ἔστιν ὅπου γε μὴ εἴποι τις ἂν οὐκ ὦν, ἐν οὐρανῷ φημι καὶ γῆ καὶ θαλάσση καὶ ἔξω τούτων καὶ περαιτέρω, ὑπεραπειράκις γε ὑπεραπειρώς· οἱ δέ, ὅπου περ ἂν τύχῃσι παρόντες, ἐκεῖ εἰσι καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, ὡς περιγραπτοί, ἐκεῖνος δ' ὡς ἀπερίγραπτος²⁷ πανταχοῦ πάρεστι καὶ τὰ πάντα πληροῖ²⁸. Διὰ τοῦτο περὶ Θεοῦ λέγειν καὶ θεολογεῖν φρικτόν μοι φαίνεται καὶ λίαν ἐπικίνδυνον.

6. Ἐπὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν τοντωνὶ τεσσάρων καὶ ἀπλῶν σωμάτων, καὶ τῶν ἄλλων φωστῆρων φημὶ τῶν μεγάλων καὶ τῶν ἀστέρων, ἔστιν φ. 88α ὅτε φιλοσοφοῦμεν καὶ λέγομεν ἀκινδύνως, || ὡς ἔξω τοῦ κόσμου μὲν εἶναι κατὰ τοὺς ἔξω σοφὸς ἐντὸς δ' αὐτοῦ οὐδ' ὄλως· ἢ καὶ τὸν-αντίον ἀθθίς, ὡς ἔξω τοῦ οὐρανοῦ σῶμα οὐδέν ἐστιν, ὥστε οὐδὲ κενόν· ἀκαταληγία γάρ ἐστιν, εἴθ' οὕτως ἢ ἐκείνως, καὶ ἀντιλέγουσι καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ ἀλλήλοις. Ὅθεν τὰ τέτταρα ταῦτα καὶ μόνα ξύν γε τῷ οὐρανῷ ἔφασαν εἶναι· ὁ δ' Ἀριστοτέλης καὶ πέμπτον σῶμα²⁹ τοῦτον εἶναι δίχ' αὐτῶν ἴδιον, φησί, κύκλω εἰλούμενον καὶ μήτε βαρύτητα ἔχοντα, μήτε κουφότητα, ὥσπερ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ταυτί, αἰθέρα φημὶ καὶ ἀέρα, γῆν τε καὶ ὕδωρ. Ὁ μὲν γὰρ αἰθήρ τε καὶ ἀήρ ὡς κοῦφα ὄντα καὶ λεπτά, εἰλοῦνται ἄνω, τὸ δ' ὕδωρ καὶ ἡ γῆ ὡς βαρύτερα, κάτω· ἐκεῖνα μὲν ὡς κουφότερα καὶ λεπτότατα, ταῦτα δ' ὡς βαρέα λίαν καὶ κατωφερῆ. Καὶ τινες μὲν τὸν οὐρανὸν αἰθέρα τοῦτον εἶναι ἔφασαν τὴν φύσιν, ὁ δ' Ἀριστοτέλης καὶ ἕτεροι τῶν μεταγενεστέρων πέμπτον σῶμα τοῦτον εἶναι ἀποφαίνονται μόνον, ὥσπερ ἔφαμεν, οὐ μὴν καὶ τὴν φύσιν τίς ἐστι κνκλικῶς τε ἅμα καὶ σφαιρικῶς κινούμενος, τὸ στερέωμα δ' ἄλλον οὐρανόν γε δεύτερον, κατὰ τὸν μέγα Μωσέα, κατὰστερόν³⁰ τε ἁμοῦ καὶ λαμπρότατον· τὸν πρῶτον δ' αἰ ἀναστρὸν, τοῦτον δ' εἰλούμενον³¹, τὸν πρῶτον³² καὶ τὸν δεύτερον, ξύν ἀστρῶσι πᾶσι καὶ τοῖς δυσὶ φωστῆρσι καὶ μελίζουσι³³, κἄν ἐναντίως σφίσιν αὐτοῖς καὶ οὐκ ἐξίσης ἴονται· οὕτως ὁ δημιουργὸς σοφῶς ἄγαν πεποίηκε καὶ προόρισεν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ κατὰ τοὺς παιδάς τοῦ Ἀσκλη-

26. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΘΟ, ΙΙ, 3. Migne PG 3, 641A-B. ΙΙ, 11. Migne PG 3, 649C. ΟΙ, ΧΙΙΙ, 4. Migne PG 3, 304C.

27. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΘΟ, ΙΙ, 11. Migne PG 3, 652B. ΜΘ, ΙΙΙ. Migne PG 3, 1033B-C.

28. Πρβλ. Ἐφεσ. α' 23.

29. Πρβλ. Ἀριστοτ., Περὶ κόσμου, 392α.

30. Βλ. Γέν. α' 8.

31. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, ΧV, 1. Migne PG 3, 328B.

32. τὸν πρῶτον: cod. in margine.

33. Βλ. Γέν. α' 14.

πιού, Ἰπποκράτην τέ φημι καὶ Γαληνόν, σαφῶς³⁴ εἰπεῖν, ὁ μὲν αἰθήρη ἀναλογεῖ τῇ ξανθῇ χολῇ³⁵, ὡς θερμότατος καὶ ξηρότατος· ὁ δ' ἄηρ τῷ αἵματι³⁶, ὡς θερμὸς³⁷ καὶ ὑγρὸς, ἡ δὲ γῆ τῇ μελαίνῃ, ὡς ξηρὰ καὶ ψυχρά, τὸ δὲ γε ὕδωρ τῷ φλέγματι, ὡς ὑγρότατον καὶ ψυχρότατον³⁸.

φ. 88β Περὶ δὲ γε νοῦ καὶ ψυχῆς ἔνιοι τῶν φιλοσόφων φασίν, || ὡς κοινωνεῖ μὲν ὁ νοῦς τῇ λογικῇ ψυχῇ διὰ μέσον τοῦ λόγου, αὕτη δὲ τῇ αἰσθητικῇ καὶ τοῖς ὀργανικοῖς αἰσθητηρίοις διὰ μέσον τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος· ἡ δ' αὖ αἰσθητικῇ, τῇ φντικῇ τοῦ θρηπτικοῦ τε καὶ αὐξητικοῦ. Ὁ νοῦς δ' εὐκίνητος ὢν τοῦ ἀνθρώπου νοεῖ τε ἑαυτὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν καὶ ἐνεργεῖ, ἀμέριστος μένων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, κἀν³⁹ τῆς προνοίας ἄλλως καὶ ἄλλως οἰκονομούσης τὰ πράγματα, κατὰ τὸ συμφέρον ἐκάστοτε. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλις· οὐ γὰρ περὶ τούτων ὁ λόγος. Καὶ ταῦτα διήλθον οὐχ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὃν τρόπον ἕτερον εἰρήκειν, καὶ ὡς μετέωρά γε καὶ φιλόσοφα. Ἐπανιτέον οὖν ὅθεν ἐξέβημεν.

7. Ἐπεὶ τοίνυν⁴⁰ τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν εἶχον, ὡς προέφθην εἰπὼν, αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις⁴¹, αἱ τε περὶ αὐτὸν οὐσαι καὶ ἐλλαμπόμεναι⁴², εἰς ἐξ αὐτῶν τῶν ταξιαρχῶν, Βεελζεβούλ τοῦνομα⁴³, τῆς ἐπιγείου λήξεως⁴⁴ ἀρχηγός, ὑπερηφανείας καὶ οὐσίσεως ὄγκῳ χρησάμενος, «θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, εἰρήκει, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ⁴⁵», ἀδικίαν καὶ τόλμαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσας ὁ μάταιος καὶ βλασφημήσας ὡς οὐκ ὠφέλε, καὶ τηνικαῦτα πτώμα κατέπεσε δεινόν, ἐξ ὕψους οὗ ἔλαχεν εἶναι πον ὑπὸ τὸν οὐρανόν, περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον, ἐν τῷ τέλει τοῦ αἰθέρος. Πρὸς γοῦν τῷ μὴ Θεὸς γενέσθαι μὴδ' ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν παρρησίας, ἧς εἶχε πρότερον, ἀπώλεσεν, ἀντὶ φωτὸς σκότος γενόμενος καὶ λεγόμενος⁴⁶. Συνεξέπεσον δὲ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικάι δυνάμεις καὶ τῆς κακίας

34. σαφῶς: cod. in margine.

35. τῇ ξανθῇ χολῇ: cod. in margine. τῷ αἵματι deletiv.

36. τῷ αἵματι: cod. in margine. τῇ πυρᾷ γε χολῇ deletiv.

37. θερμὸς supra versum, post correctionem. ξηρὸς deletiv.

38. Γιὰ τὰ παραπάνω λατρικά κείμενα, βλ. Cl. Galeni, *De placitis Hippocratis et Platonis*, τόμ. I, Lipsiae 1874, (βιβλ. 8), σελ. 679, στίχ. 13 ἐξ.

39. καὶ τοῦ σώματος, κἀν: cod. in margine.

40. τοίνυν: cod. in margine.

41. Πρβλ. Ματθ. ι' 25. ιβ' 24. 27.

42. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *OI*, VII, 3. Migne PG 3, 209A.

43. Βλ. Μάρκ. γ' 22. Λουκ. ια' 15.

44. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *OI*, XV, 4. Migne PG, 3, 333A.

45. Βλ. Ἡσ. ιδ' 12-15.

46. Πρβλ. Β' Πέτρ. β' 4. Ἰούδ. 6.

φ. 89α καὶ ὑπερηφανείας δημιουργοὶ καὶ ἡμῶν πρόξενοι. Τούτων οὕτω // γε-
γενημένων φεῦ καὶ τελεσθέντων, ἐφ' ἐν συνελθόντες ἅπασαι τῶν οὐρα-
νίων αἱ τάξεις, ξὺν ἄρα ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις⁴⁷ σφῶν αὐτῶν, Μι-
χαὴλ καὶ Γαβριήλ φημι καὶ τῶν ἄλλων, ὕμνησαν καὶ ἐδόξασαν τὸν
τῶν ὄλων δημιουργὸν Θεὸν καὶ δεσπότην· τὸν δ' εἰς τὸ ὕψος λαλή-
σαντα βλασφημίαν δι' οἰησίν τε καὶ ἔπαρσιν, ἐταλάνισαν⁴⁸ σφόδρα καὶ
ἐμυκτήρισαν καὶ εἰς ζοφώδεις τόπους καὶ σκοτεινοὺς τὴν οἴκησιν
ἴσχειν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κἀπὶ τοὺς κευθμῶνας τοῦ Ἄδου προσε-
τάχθη⁴⁹. ἔτι δ' εἰς ἐρημίας καὶ βάραθρα, κελεύσει τοῦ δημιουργοῦ
καὶ παντοδυνάμου, ξὺν πᾶσι τοῖς δαίμοσιν.

8. Ἐνθεν τοι καὶ οἱ ἐν τῷ καλῷ μείναντες ἄγιοι ἄγγελοι μω-
στηρίων θείων καὶ ἀποκρύφων ἔργων καὶ πράξεων καταξιούνται⁵⁰.
ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἀλλοτριωθέντες τοῦ Θεοῦ, τὸ παράπαν οὐδ' ὀπωστιοῦν,
ὡς ἀμετανόητοι παντάπασιν καὶ ἀνυπότακτοι. Οὗτοι γὰρ φθονήσαν-
τες ἀρχῆθεν καὶ τοὺς γενάρχας⁵¹ ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ἐξαπατήσαν-
τες⁵², τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐπελάθοντο, ὡς εἶπον⁵³, καὶ ἠττήθησαν
τῆς πικρᾶς γεύσεως κἀντεῦθεν τοῦ παραδείσου ἐξόριστοι ἐγένοντο,
ὡσπερ αὐτοὶ ἀφ' ὕψους εἰς γῆν κατερρίφθησαν. Οὗτοι καὶ τοῖς υἱέσι
τῶν πρωτοπλάστων κατ' ἀλλήλων ἐξεπολέμισαν ὡς ἐχθροί, οὐχ
ἤττον δὲ καὶ κατὰ πολλῶν ἐχώρησαν τῶν παλαιῶν καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας
καὶ εἰδωλολατρίας αὐτοὺς ἠρέθισαν⁵⁴, ἵν' ἐγκαταλείψωσι Θεὸν τὸν
ποιήσαντα αὐτοὺς καὶ ὀργισθεῖν τοῦ κατακλῦσαι αὐτοὺς καὶ κατα-
καῦσαι, ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Νῶε⁵⁵ γέγονε καὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ
τοῦ Λώτ, τῶν φιλοθέων τε καὶ σωφρόνων.

9. Τηρικαῦτα γάρ, ἄγγελοι δύο, μέσον ἔχοντες καὶ τὸν τῆς με-
φ. 89β γάλης βουλῆς ἄγγελον⁵⁶, ὤφθησαν τῷ Ἀβραάμ⁵⁷ // καὶ φιλοξενήσας
αὐτούς γε καὶ φιλοφρονήσας ἀσμένως καὶ περιχαρῶς οὕτως ἀπλῶς, ὡς
ὀδίτας ἐνίου, ἀπεκαλύφθη αὐτῷ μικρὸν ὕστερον καὶ τὸ ξένον μυστήριον
τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἔτι δὲ καὶ τίσιν ὠμίλησε καὶ

47. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, ΙΧ, 4. Migne PG 3, 261D.

48. ἐταλάνησαν cod.

49. Πρβλ. Ματθ. κε' 41.

50. Πρβλ. ΟΙ, ΙΙΙ, 2. Migne PG 3, 165B.

51. γενάρχας cod.

52. Βλ. Γέν. γ' 1-7.

53. ὡς εἶπον: cod. in margine.

54. Πρβλ. Ἀποκ. ιβ' 7-9.

55. Βλ. Γέν. ζ' 6 ἐξ..

56. Βλ. Ἡσ. θ' 5. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, ΙV, 4. Migne PG, 3, 181D.

57. Βλ. Γέν. ιη' 2.

τίσιν ἐφιλοφρόνησε. Καὶ αὐθις ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος, ξὺν ἄρα τῷ ἀδελφιδεῖ αὐτοῦ Λώτ, καὶ ἐξεῖπεν αὐτοῖς τὴν τῶν Σοδόμων⁵⁸ καὶ τῆς Γόμορρας⁵⁹ κατὰφλεξιν. Ἐφάνη ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ὡς στύλος πυρός⁶⁰, ὁπηνίκα ἐρρῦσθησαν τῆς τυραννίδος τοῦ Φαραὼ καὶ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθίας⁶⁰. Ἐφάνη τῷ μάντει Βαλαάμ, ὁπότε μετεπέμφθη πρὸς τοῦ Βαλὰκ καταράσασθαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐξεῖπεν· «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγούς Μωάβ»⁶¹, καὶ ἠῤῥατο μᾶλλον ἀντὶ τοῦ κατεῦξασθαι. Ἐφάνη ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ ἔνοπλος τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, οἷά τις φοβερός ταξίαρχος· καὶ ἐρωτηθεὶς τίς εἶη, «ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ἀρχιστράτηγος Κυρίου, νυνὶ παραγέγονα»⁶²· καὶ πεσὼν προσεκύνησεν αὐτῷ. Ἄγγελος καὶ τῇ τοῦ Μανωὲ γυναικὶ ὄφθεις, ἐξ αὐτῆς ἔφησε τεχθῆναι τὸν ἰσχυρὸν Σαμψών, ἥ καὶ τῷ ἐαυτῆς ἀνδρὶ διασαφήσασα τουτὶ καὶ ὅσα ἐξεῖπεν αὐτῇ, καὶ ἐκπλαγείς, «ἀπολώλαμεν, ὦ γύναι, φησὶν, ὡς Θεὸς ἦν ὁ φανείς»⁶³. Ἄγγελος καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας ἐδρόσισεν ἐν τῇ τοῦ Ναβουχοδονόσορ καμίνῳ τῇ παμμεγίστῃ καὶ οὐχ ἤψατο⁶⁴ αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ· ἐωρᾶτο δὲ καὶ τέταρτος⁶⁵ παραδόξως, ἡλιοειδῆς τὴν ὄψιν ἔνδον τῆς καμίνου, ὃς ἦν, ὡς φασι, τῆς μεγάλης βουλής ἄγγελος, ἥ ὅστισοῦν τῶν ἀγγέλων τῶν λίαν παραδόξων, καθάπερ ἔφθην εἰπῶν. Ἄλλὰ καὶ τῷ Γεδεὼν⁶⁶ ἄγγελος Κυρίου ὄφθεις, τριακοσίους μόνους ἀνδρας ἐξεῖπεν, ἵν' ἐκ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ φ. 90α λήφῃται τοῦ περιγενέσθαι τῶν Γαβαωνιτῶν, οἵτινες ἐν ποταμῷ οὐκ ἔκλιναν γόνυ πειῖν, ἀλλὰ κνηθόν, ὡς ἂν εἴποι τις, κεκυφότες πεπώκασιν· τοιγαροῦν καὶ νενίκηκε κατὰ κράτος. Καὶ ὁ Δανιὴλ ὁ προφήτης ἄγγελον ἐωρᾶκει, ὁπηνίκα νηστεία καὶ ἀγρουπνία ἐαυτὸν ἐκδεδώκει, καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων κατῶρθωσεν⁶⁷· ὃν ὀφθαλμοὶ λεόντων ἠδέσθησαν ἐν τῷ λάκκῳ καὶ οὐχ ἤψατο αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἡμερώτατοι κύνες ἤλειχον τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐκλυιδούντο. Ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν Δαβὶδ ἐξέπληξεν, ἐσπασμένην ἔχων τὴν ρομφαίαν ὀπισθεν, εἰμῆ παραδέξοιτο τὸν ἐλέγχοντα προφήτην Νάθαν διὰ τὴν μοιχείαν

58. Ὅπ. παραπ., ιθ' 13.

59. Πρβλ. Ζαχ. β' 8. Ἰεζεκ. ι' 18. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, VIII, 2. Migne PG 3, 241A.

60. Βλ. Ἐξ. ιγ' 21-22.

61. Βλ. Ἀριθμ. κβ' 2 ἐξ..

62. Βλ. Ἰησ. Ναυῆ ε' 13 ἐξ..

63. Βλ. Κριτ. ιγ' 2 ἐξ..

64. Βλ. Δαν. γ' 49.

65. Βλ. Δαν. γ' 92.

66. Βλ. Κριτ. ζ' 5 ἐξ..

67. Βλ. Δαν. στ' 11 ἐξ..

ἦν ἔδρασεν⁶⁸. Ἄγγελος καὶ τὸν Γολιάθ ρίψας τῇ τριπλόκῳ σφενδόνη⁶⁹ ἐνεβλήθη τοῦ θεοπάτορος⁷⁰. Ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Ἀσσυρίου Συναχρηεῖμ παμπληθῆ στρατιὰν ἄγγελος Κυρίου⁷¹ τὸν ἀέρα κρατήσας τοῦ μὴ ἀναπνεῖν αὐτὴν ἀπέθανε σχεδὸν πᾶσα ἐν μιᾷ νυκτί, πλήν τῶν διαμνησάντων ὀλίγων τὸ τεράστιον εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων γῆν. Ἄγγελος καὶ τὸν προφήτην Ἀββακούμ, ἐν Ἰουδαίᾳ ὄντα, καὶ τοῖς θερισταῖς αὐτοῦ κομίζοντ' ἄρτους καὶ φακάς, ἀέριον λαβόντα εἰς Βαβυλῶνα διεκόμισεν ἐφ' ᾧ τὸν Δανιὴλ ἐν λάκκῳ ὄντα ἐστιάσαι νενηστευκότα ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, καὶ ἀθῆς τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν σχεδὸν ἤγαγεν οἴκαδε, καὶ τοὺς ἰδίους θεριστὰς εἰστίασεν⁷². Ἄγγελος ὄφθη καὶ τῷ Τωβίτῃ, ξὺν ἄρα τῷ υἱῷ αὐτοῦ Τωβία καθάπερ τις ἄριστος ἀρχιμητρὸς καὶ ἰάσατο τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πηροῦ πατρὸς γέροντος ἐκ χολῆς τινος ἰχθύος, ὡς φασιν, ἐν Τίγριδι τῷ ποταμῷ· πρὸς δὲ καὶ τὸν θησανρόν, ὃν εἶχον καὶ ἀπώλεσαν, σφίσιν ὑπέδειξεν. Οὐκοῦν ἐθέλοντες εἴνεκα τῆς τέχνης καὶ τῆς θεραπείας μισθὸν τινὰ οἱ δοῦναι, «οὐκ ἐθέλω», ἔφησεν· «ἐγὼ γὰρ ἄγγελος εἰμὶ Θεοῦ, Ραφαὴλ τοῦνομα» καὶ εὐθὺς ἀπέπητῃ πρὸς οὐρανόν. Τότε γὰρ καὶ τουτὶ τὸ πρόσρημα φᾶναι λέγε-
φ. 90β ται, || ὅτι «τὸ τοῦ βασιλέως οὐτινοσοῦν μυστήριον κρύπτειν καλόν, τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ κηρύττειν ἔνδοξον»⁷³. Ὁ δὲ γε ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ τὸν ἰσραηλίτην λαόν, αἰχμάλωτον γενόμενον παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐρρύσατο⁷⁴· περὶ ἧς ὁ θεῖος Δαβὶδ φάσκει· «παρεμβалеῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ρύσσεται⁷⁵ αὐτούς»⁷⁶. Καὶ πόλλ' ἕτερα, ἐν τῇ Παλαιᾷ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, εὗροι τις ἂν τοιαῦτα.

10. Ἐν δὲ τῇ Νέα, ὁ Ἀρχιστράτηγος Γαβριήλ, ἀποσταλεὶς ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς πόλιν τὴν Ναζαρέτ⁷⁷, τῇ Θεοτόκῳ Μαρίᾳ καὶ Παρθένῳ ἔφησέ τε καὶ εὐηγγελίσατο, «χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ»· καὶ ὅτι τέξει τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον ἀρρητῶς ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν, ἐφ' ᾧ σώσει τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Ἐῶαν, ἔτι δὲ

68. Βλ. Β' Βασ. ιβ' 13.

69. σφενδόνι cod.

70. Βλ. Α' Βασ. ιζ' 49.

71. Βλ. Β' Παρ. λβ' 21. Πρβλ. Β' Μακ. η' 19. ιε' 22. Γ' Μακ. στ' 5. Ἑσ. λστ'

36.

72. Βλ. Δαν. (Βήλ καὶ Δράκ.) 33-39.

73. Βλ. Τωβ. γ' 16. στ' 3 ἐξ. ιβ' 15-22 καὶ ιβ' 7.

74. Πρβλ. Β' Ἑσδρ. η' 22 ἐξ. Β' Βασ. κδ' 16.

75. ρύσσεται cod.

76. Βλ. Ψαλμ. λγ' (λδ'), 7.

77. Βλ. Λουκ. α' 26 ἐξ..

καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν φόντας καὶ πεπιστευκότας αὐτῶ. Πρὸ τούτου γοῦν μνηῶν ἐξ, Ζαχαρία⁷⁸ τῷ προφήτῃ καὶ ἀρχιερεῖ τὴν τοῦ Ἰωάννου σύλληψίν τε καὶ γέννησιν προεῖπεν, ἐν τῷ ναῶ ἐστῶτι καὶ λειτουργοῦντι⁷⁹, ὡς ἐκ στείρας τῆς Ἐλισάβετ, τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, τέξεται νόμῳ φύσεως. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσει τῇ ἀσπόρῳ καὶ ὑπερφνεῖ ἄγγελοι πλεῖστοι καὶ φωτεινοὶ ὤφθησαν, παιανίζοντες καὶ λέγοντες⁸⁰, (ιδόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία). Κὰν τῇ βαπτίσει αὐτοῦ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῶ ἀοράτως⁸¹. Οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἐν τοῖς σωτηρίοις πάθει καὶ τῇ θεοσώμῳ ταφῇ, πρὸς τούτοις κὰν τῇ καθ' Ἄδου ἐλεύσει μετὰ γε τῆς ἀχράντου ψυχῆς, τῇ γενομένη φιλανθρωπῶς δι' ἄφατον οἰκονομίαν ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ καταλῦσαι τὸν ἐχθρὸν διάβολον καὶ πάσας τὰς ἀντικειμένας αὐτοῦ δυνάμεις τὰς ὑπ' αὐτόν⁸². Τί δὲ καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ ἐγέρσει, φ. 91α γέγονε; Πλήθος στρατιᾶς ἐφάνη, καθάπερ || κὰν τῇ γεννήσει, καὶ φωτὸς ἐπλήσθη τὰ καταχθόνια, ταῦτα καὶ ὅμοια φάσκοντες, ὡσπερ κἀκεῖ προσέτι δὲ καὶ πλείω ἔλεγεν ὁ πάμμεγας ἄγγελος ἐκεῖνος, ὡς ἡ θεολόγος φωνῇ διέξεισι προφητικῶς, ὡς «σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ ἐγένετο», ὅσος τε ὄρατος καὶ ὅσος ἀόρατος⁸³. Κὰν ταῖς μυροφόροις γυναιξίν ἄγγελοι ἐξαστράπτοντες ἐωρῶντο ἐν τῷ τάφῳ⁸⁴, ὡς νεανίσκοι λαμπρότατοι⁸⁵, καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος τριήμερον ἐξανάστασιν ἐβεβαίουν ὡς γεγονυῖαν ἀληθῶς καὶ τοῖς μαθηταῖς τρέχουσαι εἰπεῖν προὔτρεπον. Κὰν τῇ Ἀναλήφει Ἄγγελοι προωδοποιοῦν, τοῦ Χριστοῦ ἀνιόντος εἰς οὐρανόν⁸⁶, ὅθεν καὶ κατῆλθεν, αἶρειν δὲ τὰς πύλας καὶ εἶσω χωρεῖν διεκελεύοντο· οἱ δ' ἄνωθεν πνυθανόμενοι καὶ μαθεῖν ἐφιέμενοι τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θαῦμα, «τίς ἐστιν οὗτος, ἔλεγον, ὁ παραγερόμενος ἐξ Ἐδῶμ καὶ τῶν γηίνων;» ἢ «πῶς ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια τοῦ ἀναίμου καὶ ἀσωμάτου ὡς ληνοβάτου καὶ πλήρη ληρὸν πατήσαντος;» καθ' Ἡσαΐαν⁸⁷. Καὶ οἱ κατωτέρω αὐθις ἔφασκον τοῖς ἀνωτέροις ἀγγέλοις: «Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ»,

78. Βλ. Λουκ. α' 11.

79. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, IV, 4. Migne PG 3, 181B.

80. Βλ. Λουκ. β' 9 ἐξ.. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., ΟΙ, IV, 4. Migne PG 3, 181B.

81. Βλ. Ματθ. γ' 16.

82. ὑφ' αὐτόν cod.

83. Βλ. Ἡσ. νβ' 10. Λουκ. ιθ' 9. Κολ. α' 16. Πρβλ. τὸ γ' τροπ. τῆς α' ᾠδῆς τοῦ

Κανόνος τοῦ Πάσχα.

84. ἐν τῷ τάφῳ, cod. in margine.

85. Πρβλ. Μάρκ. ιστ' 5. Ἰωάν. κ' 12.

86. Πρβλ. Α' Τιμ. γ' 16.

87. Βλ. Ἡσ. ξγ' 1 ἐξ.. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ. ΟΙ, VII, 3. Migne PG 3, 209B.

καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν τῇ Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ μετὰ πλήθους στρατιᾶς ἀγγέλων ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς⁸⁸, κατὰ τὸν θεῖον χρησμόν, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ⁸⁹. Ἐκεῖ γάρ, φησί, μέγας καὶ μικρὸς οὐκ ἔστιν, οὐ βασιλεὺς ἔχει τὸ πλεόν ἐκεῖ, οὔτε πλούσιος οὔτε πένης⁹⁰, οὔτε δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος. Ἄγγελος πάλαι ὤφθη κἀν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ Σιλωὰμ⁹¹ καὶ ἐτάρασε τὸ ὕδωρ κατὰ περίοδον· καὶ ἰᾶτο μὲν ἓνα τηρικαῦτα, τὸν⁹² πρώτως γ' ἐμβεβηκότα, τοὺς δ' ἄλλους εἶα καὶ κατελίμπανεν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τοῦτον ἄμα καὶ εὐθὺς ἰάσατο φ. 91β καὶ πολλοὺς || ἐτέρους ἀλλαχόσε, ἐνὶ γε τῷ λόγῳ. Ἄγγελος καὶ τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ καὶ κορυφαίῳ Πέτρῳ ὤφθη⁹³ ἐν φρουρᾷ καὶ τὰς ἀλύσεις λύσας ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν ἐξέωσε, κἀπὶ τὸ κήρυγμα ἔετο αὐθις· καὶ τῷ ἀποστόλῳ Φιλίππῳ⁹⁴ τῷ ἀπὸ Βηθσαιᾶ, καὶ ἀρπάσας αὐτὸν εἰς Ἄζωτον ἤγαγε, καί, τὸν τεύθεν οὐκέτι αὐτὸν εἶδεν ὁ ἐκτομίας τῆς βασιλείσης Αἰθιόπων μετὰ τὸ βαπτίσει αὐτὸν καθ' ὁδόν, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται.

II. Τί δὲ πάλιν, καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ ὤφθη καὶ ἐν ταῖς Χώναις⁹⁵ ἐπὶ τὸν θεϊότατον νεῶν τὸν εἰς ὄνομά οἱ τιμώμενον, ὅτε οἱ ἔλληνες πάλαι ποτέ, φθόνῳ τηκόμενοι διὰ τὰ πλεῖστα θαύματα αὐτοῦ, τὸν εἰσερόντα ποταμὸν ἐκείσε νεῦσαι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑποβρύχιον ποιῆσαι ταῖς ἀληθείαις βεβουλεῦσθαι ἐτόλμησαν· κἀν τεύθεν καὶ τὸν τοῦ νεῶν νεωκόρον Ἀρχιππον⁹⁶ ἀποπνίξει ἐσπούδασαν καὶ τὰ θαύματα εἰ οἷόν τε καταργῆσαι· ἐπιφανεῖς δ' ὁ μέγας ἀρχιστράτηγος οὐτοσί καὶ ράβδῳ τὴν πέτρην πλήξας τὴν ἐκείσε, μεγίστην οἶσαν, ὁδὸς τοῦ ποταμοῦ γίννεται θαυμασίως καὶ ὑπὸ γῆν ἐν ἀδήλοις τόποις κατέρχεται καὶ πορεύεται. Διεφυλάχθη τοίνυν ὁ θεϊότατος νεῶς καὶ ὁ νεωκόρος Ἀρχιππος τηρικαῦτα ἀσινεῖς τε καὶ ἀβλαβεῖς. Τοῦτο τὸ θαῦμα

88. Βλ. Πράξ. ι' 42. ιζ' 31. Β' Τιμ. δ' 1. Α' Πέτρ. δ' 5. Ρωμ. β' 16.

89. Βλ. Ἀποκ. κ' 13.

90. Πρβλ. τὸ ἰδιόμελο τοῦ πλαγ. α' ἤχου στὴ Νεκρώσιμη Ἀκολουθία «Ἐμνήσθη τοῦ προφήτου βοῶντος...» (βλ. *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*, ἀναθεωρηθὲν καὶ διὰ παντοίων σημειώσεων καὶ νέων εὐχῶν πλουτισθὲν, ἐπιμελεῖα Νικολάου Π. Παπαδοπούλου, ἔκδ. Μιχ. Ἰ. Σαλιβέρου, ἄ.χ., σελ. 316β').

91. Βλ. Ἰωάν. ε' 4.

92. τηρικαῦτα, τόν: cod. post correctionem.

93. Βλ. Πράξ. ιβ' 7. Πρβλ. Πράξ. ε' 19.

94. Βλ. Πράξ. η' 26 ἐξ..

95. Τὴ σχετικὴ μὲ τὸ ἐν Χώναις θαῦμα ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία βλ. στὴ BHG τοῦ F r. Halkin (γ' ἔκδ., τόμ. Β', σελ. 118 ἐξ.).

96. Βλ. σχετικὰ, «*Διήγησις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀρχιππου καὶ προσμοναρίου τοῦ πανσέπτου οἴκου τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς Χώναις*» (ἔκδ. ὑπὸ Max Bonnet, *Analecta Bollandiana*, 8, 1889, 289-307).

ἐπανηγουρίσαμεν τε καὶ ἐωρτάσαμεν⁹⁷ πρὸ βραχέος⁹⁸ καὶ ὑπὲρ τούτου τοῦ θαύματος καὶ πολλῶν ἑτέρων τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ἐκθειάσαμεν⁹⁹. Καὶ μάλιστα γὰρ τῷ τῶν ὄλων πρῦτανι¹⁰⁰ Θεῷ ἤσαμεν καὶ ἄδομεν¹⁰¹ τὸν τρισάγιον ὕμνον μελωδικῶς τότε καὶ νῦν¹⁰² ὡς οὐτοί γε ἄντικρυς οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ μιμητικῶς¹⁰³ ἐν φόβῳ τε καὶ τρόμῳ ἐπὶ γῆς. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ σωτὴρ ἔφησε πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς τε φ. 92a || ἐξ ἀπάσης περιστάσεως καὶ ἐπιβουλῆς τῶν δαιμόνων¹⁰⁴, τοῖς δ' ἔθνεσι καὶ βαρβάροις ἄγγελος ἐνὶ ἐκάστῳ ἔθνει ὅποιοσδήποτε προσετάχθη ἐπιστατεῖν, καθὰ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς μεμαθήκαμεν καὶ ὁ θεῖος Μωσῆς διέξεισι, ὅτι «διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη¹⁰⁵, ὡς διέσπειρεν υἱὸς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ»¹⁰⁶. Καὶ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις, «μὴ καταφρονήσητέ, φησιν, ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων», οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»¹⁰⁷.

12. Διὰ δὴ ταῦτα δφείλομεν, ἀδελφοί, φίλους κτᾶσθαι τοὺς ἁγίους ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ, οἱ δύναντ' ἂν ἡμῖν βοηθήσαι κἀναυῦθα κἀκεῖσε καὶ μάλιστα γ' ἐν τῷ τῆς ἐξόδου καιρῷ, ὅταν λογοποιῶι καὶ λογοθέσια γίνωνται μετὰ γε ἀγγέλων καὶ δαιμόνων περὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ ταῦτα τὰ λοιπὰ πνεομένων καὶ ἐκλειπουσῶν τῶν

97. ἐορτάσαμεν cod.

98. Πρόκειται γὰρ τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἐν Χώναις θαύματος τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ (6 Σεπτεμβρίου). Ἀπὸ τῆ φράση τοῦ Φιλοθέου δὲν μπορούμε, δυστυχῶς, νὰ συμπεράνουμε ἀν ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ λόγο γι' αὐτὴ τῆ γιορτῆ, ποὺ δὲν διασώθηκε ἢ δὲν ἔγινε γνωστὸς ἀκόμη.

99. ἐκθειάσαμεν cod.

100. Γιὰ τὴν προπαροξύτονη αὐτὴ δοτικὴ βρίσκουμε ἀνάλογα παραδείγματα στὸ Ρωμανὸ τὸ Μελωδῶ, στὸν ὁποῖο, βέβαια, συντρέχουν καὶ μετρικολογοί: «τῷ τῶν Ἀγγέλων πρῦτανι καὶ βασιλεῖ...» (Κοντάκιο στὴν Πεντηκοστή, ε' 5. M a a s - T r y p a n i s, *Sancti Romani Melodi Cantica genuina*, Oxford 1963, σελ. 261)· «τῷ τῶν Ἀγγέλων πρῦτανι, Ἰησοῦ τῷ πρὸ αἰῶνων...» (Κοντάκιο στὸν ἅγιο Παντελεήμονα, λγ' 1, ἐν M a a s - T r y p a n i s, *S. R. Melodi Cantica Dubia*, Berlin 1970, σελ. 71). Πρβλ. K. M i t s a k i s, *The language of Romanos the Melodist*, München, 1967, σελ. 8 (§ 3) καὶ σελ. 26 (§ 51).

101. ἤδομεν cod. post correctionem.

102. Πρβλ. Ἐφεσ. ε' 19. Κολ. γ' 16.

103. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *OI*, XIII, 3. Migne PG 3, 304A.

104. Πρβλ. Α' Τιμ. γ' 16.

105. Πρβλ. τὸ Κοντάκιο τῆς Πεντηκοστῆς «Ὅτε καταβάς τὰς γλώσσας συνέχεε...» (Πεντηκοστάριο, Κυριακῆ τῆς Πεντηκοστῆς).

106. Βλ. Δευτερ. λβ' 8. Πρβλ. Διον. Ἀρεοπ., *OI*, IX, 2. Migne PG 3, 260B.

107. Βλ. Ματθ. ιη' 10.

ψυχῶν, οὕτω δ' εἰς τοὺς ἀφωσιωμένους τόπους κατανηθεισῶν¹⁰⁸, ὡς πολλά γε περὶ τούτων οἱ θεῖοι πατέρες καὶ ἱεράρχαι γράφουσι καὶ ἱστοροῦσι. Πρὸς τούτοις παραινοῦσι καὶ συμβουλεύουσιν ἡμῖν ἐορτάζειν καὶ ἐξυμνεῖν αὐτούς, ξὺν ἄρα τοῖς φύλαξιν ἡμῶν ἀγίοις ἀγγέλοις κατὰ περίοδον, καθάπερ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας καὶ ὁσίους, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον, ἐφ' ᾧ βοηθῶσιν ἡμῖν ἐσαεῖ, ὅτι κατὰ παντὸς ἀνθρώπου φέρονται δολίως οἱ δαίμονες καὶ οὐδέποτε παύονται¹⁰⁹, ὅσον τὸ εἰς ἐκείνους ἤκον, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὅπως παγχάλεπόν τι καὶ πάνδεινον ἐργάσωνται, πρὸς δὲ καὶ κατὰ πόλεων καὶ χωρῶν, ἔτι δ' ὄρων καὶ θαλασσῶν καὶ ἠπείρων καί, ἀπαξαιπλῶς εἰπεῖν, εἰς πάντα τὰ κλίματα τῆς γῆς διηνεκῆς ἐνέργειά ἐστιν αὐτῶν ἢ περὶ τοὺς ἀνθρώπους κακουργία, καὶ μάλιστα γε ἢ περὶ τοὺς μονοτρόπους καὶ Ναζιραίους πολυτροπωτάτη καὶ κακίστη ἐχθρα τυγχάνει, ἀλλὰ τῇ τοῦ Σταυροῦ δυνάμει¹¹⁰ φροῦδα γίνονται τὰ τούτων δειμάτα τε καὶ φόβητρα καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν χωροῦσι. Κἂν γὰρ ὡς φῶς θεῖον ἢ ὡς φ. 92β φωτεινῆς ἄγγελος ὑποκρίνεται, τῇ ἐπικλήσει Χριστοῦ || ἐξελέγχεται καὶ ὡς καπνὸς ἀναχωρεῖ καὶ ἀφαντος γίνεται. Οἱ δὲ θεῖοι ἄγγελοι παρεμποδίζουσιν αὐτούς ἐκάστοτ' ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ οὐκ ἔωσιν αἰεὶ τὰ θυμῆρη¹¹¹ ποιεῖν καὶ τὰ πολύτροπα κακουργήματ' αὐτῶν καὶ ὅτι γε¹¹² μᾶλλον χαίρουσι καὶ εὐφραίνονται ὅταν ὀρώσι τοὺς ἀνθρώπους κακῶς καὶ ἀθέως πολιτευομένους.

13. Ἐγὼ δὲ χωρεῖν κατ' αὐτῶν¹¹³ διὰ τοῦ λόγου πλέον οὐ δοκεῖ μοι καλόν, διὰ τὸ ἄυλον καὶ κακότροπον καὶ μισάνθρωπον τούτων, τῶν ἀγγέλων δὲ τὸ νοητὸν καὶ φλογερὸν τῆς οὐσίας καὶ ἀγαθόν¹¹⁴ ἄγαμαι. Πλὴν τοὺς ἐπαίνους αὐτῶν εἰ δεῖ¹¹⁵ διεξέρχασθαι οὐχ οἶός τ' ἂν εἶην ἐγώ· ἀνδρῶν γὰρ σοφωτάτων μᾶλλον ἂν εἶη τῶν πάλαι ἢ τῶν νῦν δίκαιον τὸ συγγράφασθαι περὶ αὐλῶν καὶ ἀσωμάτων καὶ οὐρανίων σχεδόν. Καὶ γὰρ, κἂν ὅποσα διεξέλθωμεν περὶ αὐτῶν οὐκ ἂν προσθήκη γενήσεται τῇ ἀγγελικῇ δόξῃ καὶ οὐρανίῳ. Πλὴν ὡς ἐν κεφαλαίῳ φημί.

108. κατανηθεισῶν correxi: κατανηθησῶν cod. κατανησασῶν fortasse. Πρβλ. καὶ St. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken*, Göttingen 1913, σελ. 316, ὅπου δίνει ἐν' ἀνάλογο παράδειγμα, παρμένο ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητο (De Ceremon. 499, 14): «ἢ γῆ φιλοκαληθεῖσα μετέστρωτο ἕνθεσι».

109. Βλ. Α' Πέτρ. ε' 8. Ἐφεσ. στ' 11.

110. Πρβλ. Γαλ. στ' 14.

111. θυμείρη cod.

112. γε cod. post correctionem.

113. κατ' αὐτῶν: cod. in margine.

114. καὶ ἀγαθόν: cod. in margine.

115. ὡς δεῖ: cod. in margine.

Οἱτοί εἰσι πολεμουμένων ἰσχύς, ἀνόρθωσις πιπτόντων, εὐσεβοῦντων φύλακες, εἰρήνης πρόξενοι, βοηθοὶ τῶν ἐπικαλουμένων σωτήριοι ψυχῶν καὶ σωμάτων καὶ πρὸ πάντων ἡγουμένων καὶ βασιλέων ὑπέρμαχοι.

14. Ἐκούσατε καὶ ἔγνωτε, ὧ παρόντες, ὁπόσην τὰ τῶν ἀγγέλων στίφη καὶ τὰ στρατεύματα, τὰ φωτοειδῆ τε καὶ ἄυλα, ἴσχουσι τὴν ἐγγύτητα καὶ παρησίαν πρὸς Θεόν, τὸν φωτοδότην τε καὶ τρισήλιον, ὁπόσην δὲ τὰ τῶν ζοφερῶν δαιμόνων τὸν μακαρισμὸν καὶ τὴν ἀλλοτριώσω; Ἐπιλείπει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος¹¹⁶ τούτων κάκεινων τὰ τεράτῳδη καὶ παρὰ φύσιν σημεῖα, εἰ τῶν ἀγγέλων τὰ κάλλιστα ἔργα καὶ τῶν δαιμόνων τὰ κάκιστα φάσματα περιεργαζοίμην καὶ κατὰ μέρος λέγοιμι· χρόνος γὰρ πλεῖστος καὶ καιρὸς παρελθεῖν μέλλει τὰ περὶ τούτων λέγειν καὶ γράφειν. Διὰ τοῦτο ἔστωσαν ἄχρι τούτου γε· ἰκανῶς γὰρ εἴρηται, οἶμαι, ὅσον εἰς δύναμιν ἡμετέραν. Τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα διεξιέναι, δεινὸν ἔμοι γε δοκεῖ καὶ λίαν ἐργῶδες. Ὑμεῖς δέ, ὧ θεῖοι καὶ ἱεροὶ ἀρχάγγελοί τε καὶ ἄγγελοι, ὑπερκόσμοί τε καὶ ἐπουράνιοι, ἔτι δὲ οἱ φύλακες τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελοι καί, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀπαξάπαντες νόες, χαίρετε καὶ συγχαίρετε, καὶ πάλιν ἔρῳ χαίρετε¹¹⁷, φ. 93α ὡς πρεσβευταὶ καὶ προστάται καὶ λει||τουργοὶ τῆς ὑπερουσίον οὐσίας, τῆς μοναδικῆς λέγω καὶ ἀκτίστου Τριάδος καὶ τὸν ἐμὸν βραχυτάτον δέξασθε λόγον, ὃν πρόσθεν ὤκνον καὶ ἐδεδοίην ἐγχειρίσαι, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ ἕνους ὑμῶν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα. Οὐκοῦν, δοίητε βοήθειαν πᾶσιν ἡμῖν, ἑσαεὶ· καὶ μάλιστα γε ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου καὶ τοῦ θανάτου, ὁπηνίκα χρεῖα ἢ συνάρσεώς τε καὶ ἀντιλήψεως μείζονος, ἐφ' ᾧ λυτρωθείμην τῆς τῶν δαιμόνων κακώσεώς τε καὶ ἐπηρείας, τυχεῖν δ' ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ. Ἐν δέ γε αὐθις τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τῆς μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς¹¹⁸, παραστῆτε βοηθοὶ καὶ ἀντιλήπτορες, ὡς φιλόθεοι ἀρχάγγελοί τε καὶ ἄγγελοι. Ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐκ δεξιῶν τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ σταίημεν καὶ ἀκοῦσαι τῆς εὐκταιοτάτης φωνῆς, (δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου)¹¹⁹, κἀντεῦθεν τοῦ παραδείσου τυχεῖν καὶ τῆς τρυφῆς ἐκεῖνης τῆς ἀθανάτου καὶ θείας ἐπαπολαῦσαι, προστασίαις τῶν θείων ὑμῶν παρακλήσεων καὶ ἀπειρῶν ἰκεσιῶν πρὸς Θεὸν τὸν φιλόφιλανθρωπον. Ὡς πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις¹²⁰, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

116. Πρβλ. Ἐβρ. ια' 32.

117. Πρβλ. Φιλιπ. δ' 4.

118. Πρβλ. Ματθ. ιβ' 36. Ἐβρ. ι' 27. Ἰακ. β' 13.

119. Βλ. Ματθ. κε' 34.

120. Πρβλ. Α' Τιμ. στ' 16. Ἀποκ. ε' 13.